

marxistických period, které budou – zařazeny do evropského kontextu – zcela jistě vykazovat i řadu kladů)?

Třetí blok námětem různorodých příspěvků vychází z konkrétních výzkumů, které lze rozčlenit do několika tematických celků (za dělicí hledisko by mohli ovšem vzít také domácí a zahraniční terén). Religionista Pavel Benda poskytuje vysvětlení jednoho ze základních stavebních kamenů čínské filosofie – starověkého čínského učení o dialektice jin-jang – a jeho indické obdoby – teorie gun. Vítězslav Štajnochr se kriticky zabývá vybranými domácími a zahraničními interpretacemi řeckých filosofů z mytologického pohledu, zatímco folkloristka Hana Popelová hledá styčné plochy mezi staroegyptskou a sumerskou-akkadskou literaturou a slovesným folklorem (lidovou slovesností).

Mimoevropský terén přibližuje Zdeněk Salzmann, emeritní profesor antropologie University of Massachusetts v Amherstu, specialista na lingvistickou antropologii, zabývající se některými problémy souvisejícími s tematikou „indiánů“ (samotné označení, generalizování jednotlivých kultur, nakládání s časem při výkladu), speciálně pak procesem akulturace indiánů Velkých plání i přetvářecími tradičními kulturními hodnotami, často transformovanými do laika šokujících projevů. Mladá mongolistka Jitka Stanja pak shrnuje poznatky ze svého terénního výzkumu pohřebních obřadů kočovných mongolských pastevců, obřadů představujících spojení prvků šamanismu s tibetským buddhismem.

Evropská minulost ožívá v kultivovaném textu Ludmily Sochorové, specialistky na oblast duchovní kultury a divadlo v českém národním hnutí, věnovaném výčtu, popisu a funkci významných evropských aristokratických salonů, před-

chůdců měšťanských salonů v 18. století. Česká etnografie je zastoupena v záslužném článku Lubomíra Procházky, předního znalce lidové architektury, hodnotícího na vzorku díla reprezentativně vybraných osobností národopisnou dokumentaci (kresbu) lidové architektury od 80. let 19. století až do současnosti. Irena Štěpánová, odbornice v oblasti lidového oděvu, lidového umění a dějin oboru, pak analyzuje projevy a postavení českého svérázu na konci 19. století.

Vraťme se však k úvodní otázce. Sborník studií a statí, vzorně připravený vědeckým redaktorem Milošem Tomanem, jenž doplnil texty se sjednoceným poznámkovým aparátem charakteristikami odborné a vědecké práce jejich autorů (uvítali bychom i profilující knižní tituly), dovoluje hodnotit stav katedrové etnografie a etnologie těmito charakteristikami: 1. přibývá studií metodologické povahy, což je dost možná reflexe nejednoznačnosti definic oboru, 2. etnografie a etnologie se pomalu „otevívá světu“; jak navazováním spolupráce se zahraničními odborníky, tak jistým nárůstem textů z nečeského terénu, 3. obor již nevyznačují státní plány vědeckého výzkumu, ale individualizace zájmů (já osobně však odklon od týmové spolupráce, kterou chápu jako symbol moderní vědecké práce, pokládám za handicap).

Blanka Soukupová

Židé. Dějiny a kultura. Druhé doplněné vydání. Praha, Židovské muzeum v Praze 2001, 143 s., informace o dějinách, úkolech, struktuře a expozicích Židovského muzea v Praze (4 s.) a činnosti Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze (1 s.).

Přítomnou monografii připravilo Židovské muzeum v Praze, nestátní organizace, jako doplňkovou učebnici pro výuku dějepisu, občanské výchovy a literatury na základních a středních školách. Chtělo tak vyhovět zájmu o židovskou problematiku, zájmu eskalujícímu po roce 1989, a zároveň alespoň částečně zamezit nekvalifikovaným informacím o židovských dějinách a judaismu – průvodnímu zjevu každé konjunktury. Přední čeští judaisté a historici měli za úkol napsat vysoce odbornou a přitom srozumitelnou knihu. Těm, kteří by se o téma zajímali hlouběji, je určen závěrečný šestistránkový přehled nejnovější odborné literatury, memoárů a beletrie s tematikou judaismu, židovské historie a židovského osudu (vzhledem k předpokládané čtenářské obci obsahuje pouze tituly v češtině). Neplánovaně však autoři zároveň ukázali menšinový názor na to, co má o židovské minoritě vědět většinová společnost (v tomto směru by bylo zajímavé konfrontovat přítomnou monografii s německou knihou *Co by měl každý vědět o židovství*, vydanou zásluhou aktivity Sjedenocené evangelické luterské církve Německa, která tak přetíná tradici protižidovského učení Martina Luthera v Německu, v českém překladu vyšlou v roce 2000).

Úvodní stať Vladimíra Sadka představuje stručný přehled židovských dějin od jejich úsvitu (starověk) až po vznik státu Izrael (1948), jeho poválečnou charakteristiku a problémy (vleklý izraelsko-arabský konflikt, přistěhovalectví), jež by stály za širší objektivní analýzu. Vzhledem k zadání knihy se však Sadek soustředil na základní data a souvislosti v hlavních historických periodách. V době biblické a pobiblické se věnoval příchodu izraelských kmenů 1250 př. n. l. na území starověkého Izraele, egypt-

skému exodu, vybudování Davidova a Šalamounova království, jejich rozdělení, zániku judského státu, jeho proniknutí helénismem, a posléze éře římské nadvlády, monoteismu v židovském společenství, vysvětlení rozdílu mezi židovským a křesťanským pojmáním Bible, struktury hebrejské Bible (Tóře), dalších verzí Bible, vzniku, významu, redakcím a obsahu Talmudu – původně ústního zákona, který sehrál integrační roli v rodící se diaspoře, vzniku synagogy jako místa modlitby a studia. V části Od středověku po emancipaci se Sadek zaměřil na islamizaci židovské kultury a vědy, vznik sefardské kultury (mystiky) v jižní Francii a Španělsku a charakteristiku aškenázských Židů (sem spadají i čeští a moravští Židé). Těžiště poslední části Sadkovy stati je v objasnění židovského osvícenství, reformy náboženského kultu, vzniku moderního antisemitismu a židovských obranných reakcí na něj (emigrace, sionismus). Pro českého žáka a studenta bude pravděpodobně ještě zajímavější přehled dějin českých a moravských Židů (židů) od historičky Jiřiny Šedinové. Přemýšlivější z nich zaregistrují i jinakost periodizace oproti periodizaci českých dějin v „oficiální“ české historiografii. Menšinové dějiny jsou představovány od římské doby, respektive od doložené přítomnosti Židů na našem území, až po stručnou charakteristiku života židů (Židů) za první republiky (čtenář však bude nutně postrádat alespoň základní údaje o poválečném a současném životě židů /Židů/ u nás) v několika periodách: ve středověku, v 16. a 17. století, ve „zlatém věku“ židovských dějin, a v 18. až 20. století. V nezbytné zkratce, vedoucí občas logicky ke zjednodušení problematiky, se autorka soustředila především na vztah státu (panovníka) k Židům (židům), na postavení

a úkoly židovských náboženských obcí, na proměnlivé profesně-sociální postavení židovského obyvatelstva, na jeho soužití s většinou, která s tímto souvisela, na židovskou literaturu, vzdělanost, školství, instituce. Šedinová zdůraznila, že jazykem středověkých Židů byla staročestina a poukázala na složitost postavení židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě, kde se od poloviny 19. století ocitalo mezi vlivy německého liberalismu a českého národního hnutí, od konce předminulého století pak sionismu. Historici Miroslav Kárný a Anita Franková se v samostatné stati věnovali podle jimi zvolené terminologie genocidě židovského obyvatelstva během druhé světové války. Po úvodu, v němž vysvětlili termíny používané pro tuto masovou vraždu (genocida, holocaust, šoa), její ideologické „zdůvodnění“ a technologii, se vrátili k „cestám“ ke „konečnému řešení“, zejména k výkladu norimberských zákonů (1935) a „křišťálové noci“ (listopad 1938). Objasnit další zdroje nacistického antisemitismu nebylo jejich záměrem. Vzhledem k očekávaným čtenářům se věnovali postupující perzekuci židovského obyvatelstva v protektorátu Čechy a Morava, přičemž zdůrazňovali propojenost arizace a germanizace českého národa, solidaritu českého obyvatelstva s pronásledovanými (negativní postoje a chování se do učebnice nevešly). Dále byla Kárného a Frankové pozornost upřena na deportace protektorátních židů (Židů) na východ a především na koncentrační tábor Terezín jako průchozí tábor, prostor lhavé nacistické propagandy (podvod na německých, rakouských a holandských starých lidech, delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže, terezínský rodinný tábor v Birkenau), a konečně místo, kde přes nepříznivé podmínky (přeměnu

Terezína z ghetta v koncentrační tábor dotovala autorská dvojice červencem 1942) vznikala obdivuhodná kultura a pozoruhodný vztah k dětem (škoda, že toto autoři neobjasnili i prizmatem židovské tradice, podobně si budeme muset počkat i na „plastičtější“ syntetický obraz Terezína). V souladu se současnými trendy historiografie Kárný a Franková v závěru vyzdvihli židovský odpor v Terezíně, účast židů (Židů) v jednotkách protizidovské koalice na východě, na západě i v tzv. Židovské brigádě, právě tak jako vpravdě heroická povstání ve východních ghettech (Varšava, Bialystock) a vyhlazovacích táborech (Treblinka, Sobibor, Osvětim). Aniž to otevřeně přiznali, pokusili se tak čelit mýtu o Židech, kteří šli do plynových komor jako ovce na porážku. V logické návaznosti na tento přehled podal, především na základě studia zahraniční literatury, Leo Pavlát definici a jakési dějiny antisemitismu, který vnímá jako konstantu židovských dějin od starověku až po současnost, respektive „nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva“. Pavlát představil čtenářům jakousi klasifikaci forem anti-judaismu a antisemitismu, jejich příčin ve starověku, ve středověku, v novověku, v období emancipace, za druhé světové války a dnes. Upozornil, že ve středověku křesťanství rozvinulo základní antijudaistické teze. V téže době církev upravila právní postavení Židů (tehdejší antisemitismus měl výrazné hospodářské důvody). Židé byli vyděleni ze společnosti (ghetta, zvláštní označení), vystaveni třem základním pomluvám, včetně obvinění z rituálních vražd, převýchově, nucenému křestu, vypovídání ze země a pogromům. Antisemitismus období emancipace navázal na dřívější protizidovské stereotypy, především však rozvinul stereotyp Žida – egoisty, lichváře, parazita,

vykořisťovatele, který může za mravní úpadek společnosti, za radikalizaci mas. Moderní antisemitismus posledních dvou desetiletí 19. století vytvořil kulturní díla a instituce, doprofiloval stereotyp Žida – hybatele světovými dějinami a propojil antisemitismus s nacionalismem. Rasový nacistický antisemitismus, mající základ v polovině 19. století, vyústil za druhé světové války ve vraždu šesti milionů evropských židů (Židů). Projevy poválečného antisemitismu spatřuje Pavlát v šíření tzv. osvětivské lži, v komunistickém antisemitismu, vcholicím v 50. letech 20. století, v antisionismu, který nazývá – po mém soudu zcela oprávněně – protizraelský antisemitismus, a v postkomunistických antisemitských tendencích, za jejíž součást považuje i nedostatečnou reflexi antisemitismu v národních historiografiích. Přes název stati je její konec opatrně optimistický; demokratická občanská společnost znamená pro autora naději na potlačení projevů proti jinakosti. Pavlátův článek však naléhavě mezi řádky vyzdvihuje i to, že české historiografii dosud komparativní dějiny antisemitismu chybí. Poslední stať judaisty Alexandra Putíka, Leo Pavláta a Jiřího Fiedlera, znalce židovských památek, sledovala judaismus jako způsob života. Tradiční judaismus přitom dodnes dodržuje 270 micvot, osobitých náboženských předpisů, které mají být vykonávány s upřímností. Putík s Pavlátem se zaměřili na výklad bohoslužby a židovských tradic a zvyků spjatých s rodinou, protože pro judaismus je klíčová rytmizace času. Objasnili vznik a výstavu synagóg, zvláštnosti židovské modlitby, význam a místo židovských svátků v židovském (lunárním) kalendáři, význam a průběh šabat, včetně zakázaných prací, právě tak jako zvyků spojených s narozením, dospělostí, manželstvím, úmrtím, židov-

ským domem a kuchyní, nikoliv ovšem proměny těchto obyčejů v souvislosti s modernizací. Fiedlerův přínos tkvěl ve vysvětlení umístění a podoby židovských hřbitovů, přičemž se autor dotknul i alarmujícího současného stavu „domů hrobů a věčnosti“ a vyzval žáky a studenty k jejich ochraně před vandalismem.

Na závěr tak můžeme konstatovat, že se žákům a především studentům dostává do rukou kvalitní učebnice, která jim otevírá možnost prvního seznámení se s jinakou židovskou kulturou.

Blanka Soukupová

Ženy a muži v datech. MPSV, ČSÚ, Praha 2003, XIII stran textu + 60 stran tabulek a grafů.

Útlá, nicméně konkrétními daty obsáhlá publikace, je kolektivním dílem pracovní skupiny zaměřené na problematiku gender statistiky, která vznikla ve spolupráci se švédskými odborníky v rámci projektu „Zlepšení veřejného institucionálního mechanismu pro aplikaci, prosazení a kontrolu rovného zacházení s muži a ženami“. Na projektu a posléze na publikaci se podíleli zástupkyně a zástupci Českého statistického úřadu, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva pro místní rozvoj, Ústavu pro informace a vzdělávání a Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky.

Aktuální publikace „Ženy a muži v datech“ soustředila pozornost na ukazatele vypovídající o současném postavení žen a mužů v České republice, přičemž v úvodní pasáži byl opětovně zdůrazněn již více než jedno století diskutovaný názor, že „rovnost mezi ženami a muži